

Hand-out

1. Tekst programmaboekje. Deelnemers aan de kerkdienst, die dit gebed om de Heilige Geest bewust meezingen, verlangen dat de dynamiek van Gods Geest in de bijbeltekst en in hun eigen bestaan gaat ademen. Maar hoe zit dat? Kerkgangers zijn het toch zeker zelf die verstaan en ontdekken?

Op deze avond bezien we hoe de Geest kan werken in het Woord zelf, als aanbod van buitenaf, uit een andere tijd en plaats dan Olterterp 2015. Hoe de Geest actief is in de ontvanger van de tekst. En ademt of zucht in de vertolking van lied, bede, preek of collecte.

2. Lied 332 is een bede om 'iets' dat groter is dan je zelf en dat toch in je actief kan zijn. Onze geest is kennelijk niet Gods Geest. In de *Confessiones* beschrijft Augustinus hoe hij graag te weten wil komen waar God te vinden is. Hij vraagt het bijvoorbeeld aan de verschijnselen van de wereld, maar die zeggen 'God zijn we niet. – hij is de enige die ons gemaakt heeft'. (*Confessiones*, X,9) Dan bedenkt Augustinus dat God misschien in de ziel, in het geheugen woont, dat paleis met veel kamers. Maar ook daar is God niet zomaar te ontmoeten. En hij zegt dan iets wonderlijks tegen God, met wie hij in die *Confessiones* voortdurend in gesprek is: 'U bent in u, boven mij'. God is er als een horizon, als waarheid van liefde, als een perspectief in onze ziel, maar God is tegelijk groter dan ons hart. God woont boven de menselijke geest, er omheen en tegelijk er ook in. Onze geest is te beperkt om zichzelf te vatten. Augustinus verbaast zich daar diep over (X,15).

3. 'De Geest getuigt met onze geest, dat wij kinderen van God zijn.' (Romeinen 8:16) . We proberen dit wonder van de Geest in betrekking tot onze geest te verkennen. Dat doen we door aan de hand van vier fragmenten van een kerkdienst iets van de thematiek te tonen en daarop met elkaar te reflecteren. De kerkdienst is bedoeld als een ontmoetingsgebeuren tussen God en mensen, er is een dubbele beweging te herkennen: van God naar ons en van ons naar God. De elementen die nader worden beschouwd zijn: lied, preek, collecte, gebed.

4. Een lied zingen. We zingen 'O Heer die onze Vader zijt' (836). En reflecteren er daarna op. In de reflectie zal iets worden gezegd over de oorsprong van het lied en over de stille stem in het hart. Kan een lied over de Geest een ontmoeting tussen geest en Geest teweegbrengen?

5. Ook een preek ter harte nemen is bedoeld als een ontmoeting tussen God en mens. De dubbele beweging zit er in. Uit het huiswerkartikel over het verstaan als zelf verstaan hanteren we in de reflectie de vierslag: verbeelding, herinnering, taal, en evaluatie. We reflecteren op een preekfragment gepresenteerd: 'in God verstop't'. 17:3

6. Een duit in het zakje doen. De collecte is geen pauzegebeuren, maar een betekenisvolle handeling waarin wij ons beschikbaar tonen aan Gods werken van gerechtigheid en barmhartigheid. We presenteren enkele aspecten van de kerstcollecte. We zingen 364:1,2. Reflectie op de relatie tussen onze geest van geven en de Geest van de Gever.

7. Bidden. We zingen lied 364:3-6. Voorbeden. We kijken naar een drempelgebed aan het begin van de dienst. Verhouding Gods naam – onze wens- onze verplichting. Reflectie. Lied 891.

Een drempelgebed

V: Trouwe God, Dank u dat we ademen, dat we zingen,
dat we leven, in ons dorp, te midden van mensen
G: Dank u dat u ons omgeeft en omgeven wil met uw liefde
Dank u voor de mensen die om ons geven en voor ons zorgen
V: Dank u dat we hier tegen u kunnen zeggen
dat het ons spijt van de lelijke woorden,
die we zeiden.....
En van de rare acties die we beter niet hadden kunnen doen....
Het spijt ons van de dingen die geen pas gaven,
voor u niet, voor onze naaste niet, voor onszelf niet....
G: We hebben het zo nodig dat u ons blijft zoeken
met liefde en vergeving
V: Goede God, neem ons voor lief.
Amen.

Berkhof.

Openbaring is een ontmoetingsgebeuren. Openbaring als ontmoeting komt van twee kanten, is dus niet ofwel enkel goddelijk objectief, en evenmin niet enkel menselijk subjectief. Doordat God ingaat in onze werkelijkheid maakt God de ontmoeting mogelijk. Eenzijdig van oorsprong, tweezijdig van strekking. Maar God maakt wel ontmoeting mogelijk, maar brengt die niet tot stand. Wij mensen moeten Gods liefde of kracht waarnemen en erkennen, er op ingaan, maar dat kunnen of willen mensen niet altijd. Het gaat niet alleen om openbaring, maar ook om verheldering. Beide zijn nodig. Mensen houden afstand van God, zijn vervreemd van de oorsprong. God moet kennelijk niet alleen onder ons komen wonen (openbaring), maar ook onze ogen openen om Gods presentie gewaar te worden. In gebeurtenissen, godsdienstige praktijken, in Christus, het vleesgeworden Woord. In die dingen steekt communicatie (er is taal in het geding, er worden woorden gebruikt. Dat hele communicatieve gebeuren wordt wel 'Woord' genoemd. Er klinkt in die goddelijke toenaderingen een roepstem, een appèl om goed te leren leven, om gehoor te geven, te verstaan, er naar te handelen. En in dat gehoor geven is eigenlijk ook weer de Geest die doet verstaan en ons bestaan zo verandert dat het zodanig afgestemd is dat we God kunnen ontmoeten en navolgen. God is boven onze geest en kennelijk tegelijk ook in onze geest werkzaam. Als het hoogste goed, de ultieme liefde, als pure positiviteit.

God zet ons Zelf (ziel, hart, geest) in om te verstaan en maakt ons Zelf ook vrij van negativiteiten en van hindernissen om het heilzame van Gods barmhartigheid en gerechtigheid te integreren in ons leven en ontlast te worden van schuld en duizend en een vrezen en in staat worden gesteld het kwaad in ons en rond om ons in te dammen. We worden niet in-actief gemaakt door Gods Geest.

De relatie van God tot ons en van ons tot God is vergelijkbaar met hoe het in vriendschappen en liefdesrelaties toegaat.

Lezing Deel 1 (voor de pauze)

1. Inleiding

0. Hier volgt wat me bewoog, de structuur van het betoog, de tekst die ik geschreven had, de inhoud, verwijzingen en nog enkele aanvullingen. Zie ook de handout en Liedboek (2013): 332, 836, 17:3, 364, 891. Tijdens de lezing is de 'Inzameling der gaven' ten opzichte van de handout na het lied besproken. Vergelijk: het huiswerkartikel 'Wie leest, verstaat zichzelf'.

1. *Persoonlijk*. Vanmorgen (02-12-15) hoorde ik op de radio het prachtige kerstlied van John Tavener, *The Lamb*, dat ik elke kerst meerdere keren beluister. Bij de afkondiging zei de presentatrice zoiets als 'een mooi lied, ook als je niet van Kerstmis houdt'. Dat laatste klonk verontschuldigend. Is dat onze cultuur, dat je je moet verontschuldigen voor geloof? Althans dat hoorde ik daarin.

Die waarneming en dat gevoel liggen bij mij een beetje bovenaan in mijn reactiepatroon. Ik erger me ook wel aan al die bijzinnetjes in de media of in de krant, die weer net doen alsof geloven voorbij is en iets voor onnozelen en naïevelingen. Of dat allereerst van alle godsdiensten gedacht wordt dat ze voornamelijk tot geweld leiden?

In een cultuur waarin de enkeling vooropstaat, alles veel informeler toegaat (maar ondertussen), alles pragmatischer en op (economisch) snel nut gericht lijkt, waarin een goed gevoel het uiteindelijke waarheidscriterium schijnt te zijn, waarin informatiestromen als oervloed in hoog tempo over ons heen komen en allerhande ook tegenstrijdige meningen als getwitter om ons heen vliegen, waarin een excellerend mens het hoogste goed is, en we de hele wereld kunnen beveligen en op ons netvlies hebben, pleit ik voor verlangzaming van de waarneming, voor inkeer, want de vragen van heil en onheil, van menselijke waardigheid, van schuld en dood, dank en geluk zijn vragen waaraan nooit een einde komt, het zijn zogeheten trage vragen. Een mens leert het nooit, kennelijk. Ik ben geen cultuurpessimist, er valt veel goeds te zeggen van de ongekende mogelijkheden van de vijf I's van onze cultuur en samenleving (Sociaal en Cultureel Planbureau): individualisering, informalisering van de verhoudingen en instituties, informatisering (zoals internet), intensivering (het gevoel serieus nemen en aanwakkeren), en internationalisering.

Voor mij ligt in de ambiguïteit van deze culturele werkelijkheid een motief voor mijn beperkt praktisch theologiseren: een accent op de menselijke geest en zelfreflectie kan het geloof verdiepen, de ervaring als beleving en duiding van geloof laten zien, het vinden van taal en verhaal die de plausibiliteit van geloof kan evoceren en suggereren, een nadruk op de rituele en diaconale kant van persoonlijke en gemeenschappelijke geloofspraktijken, een analyse om iets van het geheimenis van de menselijke geest in relatie tot (en in 'gesprek' met) Gods Geest te ontrafelen, en een belijden van heil tegenover onheil, van het vuur van de heilige Geest van liefde, gerechtigheid, vrede en vrijheid tegenover alles wat chaos schept, armoede bevordert, kwaad doet, mensen van hun waardigheid berooft, en knetterend en bombarderend geweld genereert. Dat alles is zo'n beetje mijn motivatie en ratio achter het verhaal op de Olterterperkring.

2. *Vier aspecten bepaalden het verhaal*: (1) een toespitsing op deeltjes van de kerkdienst; (2) een beperking tot de verhouding van de enkeling tot de heilige Geest achter, naast en in de menselijke geest; (3) een consequente benadering vanuit een bepaald Godsbeeld ('de onuitputtelijke en onvoorwaardelijke liefde en gerechtigheid van Gods Geest creatief en communicatief in betrekking tot onze geest'). Wat dit derde punt betreft, ben ik theologisch opgevoed met de gedachte dat God een eigen dynamiek en kracht heeft en is in de wereld en mens, die wij mensen niet in regie kunnen nemen of in de greep kunnen krijgen. (4) Daar

komt bij dat begeleidingsvormen in de praktijk van geloven altijd *aandacht* kennen voor wat er speelt, *reflectie* impliceren en *verhalen en rituelen* beschikbaar stellen.

2. Ingang

1. Waarom is de schoenendemonstratie in Parijs met het oog op de klimaatop en het verbod op samenscholing wegens terreurgevaar voor je besef zo *treffend*? Ik herken in de creativiteit en communicatieve kracht het werk van de Geest dat impact heeft op de waarneming en beoordeling van onze eigen innerlijke geest. De Geest kan overall werken. Niet alleen in ons, maar ook in de roep om aandacht van het klimaat en van mensen. De waarneming door je binnenste kern (geest, hart, verstand, kracht, gevoel, ziel) van de wereld staat centraal in het verhaal. Bij foto's als deze kreeg ik een diep besef van waarheid en overtuigingskracht. Yes, yes. Een soort intuïtieve zekerheid: dit is zo waar als wat! Evident. Geest. Ik moest ook denken aan een door de Geest ingegeven profetie van Zacharias (Lucas 1:78):

‘dankzij de liefdevolle barmhartigheid van onze God zal het stralende licht uit de hemel over ons opgaan en verschijnen aan allen die leven in duisternis en verkeren in de schaduw van de dood, zodat we onze voeten kunnen zetten op de weg van de vrede’.

Net Sinterklaas, dat zetten van de schoen om iets wat vrede schenkt te ontvangen. Zo met beelden, associaties, goed waarnemen, herinnering, taal, en evaluatie (waardering) ontwaar ik iets van de Geest en leg als vanzelf een link naar het Woord en ontvang diepe hoop op wat nog niet is: meer aandacht voor klimaatverandering, meer recht voor de aarde, al dan niet uit welbegrepen eigenbelang. Aandacht voor die uit een grote pure positieve Wil geboren aarde, heelal en het leven daarop.

2. Dat we ons voor onze vraag gaan beperken tot de kerkdienst, wil dus niet zeggen dat God niet op straat is te vinden, maar enkel in de kerkdienst en in onze min of meer gelovige ziel.
3. Als praktisch theoloog ben ik geïnteresseerd in het hoe en wat van de *communicatie van en met*: een Psalm, het evangelie, van God. In de formulering communicatie 'van' zit de eigen en intrinsieke communicatieve kracht van een bijbelgedeelte, en van Gods liefde. In 'met' horen we iets van ons eigen geest en onze manier van interpreteren en onze zoektocht naar heilzame en kritische betekenis in de teksten. Vanavond bezoeken we een klein praktisch terrein in enkele fragmenten van de kerkdienst om te verkennen of we iets kunnen begrijpen van de werking van Gods Geest in onze geest.
4. Dat we 332 zingen, *een verlangen* dat God het Woord (de Schriften) wil laten spreken op de adem van uw Geest, laat al zien dat we aan de communicatie van de Geest met God een eigen dynamiek toekennen aan God. Hetgeen wil zeggen dat we verlangen dat Geest en Woord samenhangen. Dat wat de ervaring van de Geest niet enkel een opwelling of bevinging is, maar 'gelinkt' kan (moet?) worden aan het Woord.
5. We focussen op zelfreflectie als waarneming en duiding. Augustinus (354-430) komt even er sprake, de meester van de *zelfreflectie*, het zelfonderzoek in zijn *Confessiones* (autobiografische bekentenissen van schuld en van vrijheid in de liefde van God ineen).

In de *Confessiones* beschrijft Augustinus hoe hij graag te weten wil komen waar God te vinden is. Hij vraagt het bijvoorbeeld aan de verschijnselen van de wereld, maar die zeggen 'God zijn we niet. – hij is de enige die ons gemaakt heeft'. (*Confessiones*, X,9) Dan bedenkt Augustinus dat God misschien in de ziel, in het geheugen woont, dat paleis met heel veel kamers. Maar ook daar is God niet zomaar te ontmoeten. En hij zegt dan iets wonderlijks tegen God, met wie hij in die *Confessiones* voortdurend in gesprek is: 'U bent in u, boven mij'. God is er als een horizon, als waarheid van liefde, als een perspectief in onze ziel, maar God is tegelijk groter dan ons hart. God woont boven de menselijke geest, er omheen en tegelijk er ook in. Onze geest is te beperkt om zichzelf te vatten. Augustinus verbaast zich daar diep over. (X,15) (Aurelius Augustinus, *Belijdenissen*, Amsterdam 2009, 248v. - vertaald en ingeleid door Gerard Wijdeveld, 11^e druk).

6. *Waar God is?* Volgens Augustinus: Niet in de dingen van de wereld. 'Wij zijn God niet', zeggen ze, 'we zijn door God gemaakt'. Ook niet zomaar in ons geheugen, maar op een plaats die geen plaats is. 'U bent in u', zegt hij tegen God. Mensen stamelen en zingen om dat te zeggen zoiets als 'hemel' (ruimte van verborgen en werkzame

liefde) en hanteren het woordje hemelen of hemel als metafoor voor de verborgenheid en plaatsloze, onkenbare plaats van God, een ruimte voor Gods energetische kracht van liefde, de bewogenheid getoond door de Geest van gerechtigheid.

Maar gek genoeg is God ook in mij, maar altijd groter dan mijn en ons hart, dus: boven mij, in mij, en ook naast mij in de messiaanse bewegingen, woorden en handelingen van Jezus, de Christus, de gezalfde met de Geest en in een groep mensen met wie ik geloof deel.

7. De Geest van God wervelt *boven de oervloed*, de tohu wabohu (Genesis 1:1). De geloofstraditie heeft altijd willen zeggen dat de Geest op Jezus rust ('mijn geliefde zoon') en dat van Jezus ook de Geest uitgaat. Het gaat om een dynamische, energetische, beweeglijke kracht. Noordmans (1871-1956) geeft de dynamiek fraai aan. God kan telkens weer anders zijn, hij zweeft niet boven ons, maar komt tot ons en woont onder ons. En dan formuleert hij heel mooi de eenvoud en het meervoud van God: God spreekt. 'Als spreken niet genoeg is, dan komt Hij; als komen niet genoeg is dan troost Hij'. Hij ziet deze bewegende en bewogen God in de Bijbel terug, in de Tenach, in de Evangelien en in de Handelingen met de Brieven. Voor Noordmans is dit meervoud toch ook weer één: 'de gehele Bijbel is de openbaring van wat in 1 Johannes 4:16 staat: God is liefde'. (O. Noordmans, *Verzamelde Werken* 2, 1979, 223 = *Herscheping*)
8. De *kerkdienst als ontmoetingsgebeuren* omvat een dubbele beweging: van God naar ons en van ons naar God. Bijvoorbeeld de zegen komt van God. Ook wordt de schriftlezing gezien als een gave van God, waarin de Geest aanwezig komt. Een lied of gebed richt zich dan weer vanuit onze situatie tot ons. Maar elke beweging van God naar ons geschiedt in menselijke taal en elk gebed wordt gedragen door hoe we God zien en wat we op grond daarvan verwachten ('Ik ben en zal zijn zoals ik ben' (Exodus 3:14), bevrijder, gever van leven, Liefde, bedacht op de kwaliteit en waardigheid van mens-zijn en de wereld.

3. Lied.

9. *Over zingen*. Het zingen is het aandachtsveld van mijn verhaal. In de kerkdienst zingen we, zing je op de adem van de Geest. Misschien zing je ook thuis wel. Wat doe je als je zingt? Ademen, spreken. Spreekzingen. Eigenlijk benut je, als je zingt, de muzikaliteit, het klankkarakter van de taal. De taal is vanzelf al klank, muziek. Zingen raakt de hele persoon. Het is lichamelijk en daardoor indringender.
Dat het zingzeggen is, valt te lezen in Luthers kerstlied over de goede mare, het goede bericht van de geboorte van een redder (Lucas 2:11). Het is een kerstspellied met een engel en een reactie (Ik ben een engel van de Heer, *Liedboek* (2013), 469): 'Von Himmel hoch da komm ich her,
Ich bring euch gute neue Mär;
der guten Mär bring ich so viel,
davon ich singn und sagen will.'
10. *Drie bewegingen* tijdens het samen zingen in de dienst:

- (1) In veel kerkliederen, Psalmen of hymnen richt je je tot God. (zoals in: O, Heer die onze Vader zijt, *Liedboek* (236), 836 'Dear Lord and Father of mankind' John Greenleaf Whittier (1807-1892).
 - (2) Je richt je tot medezangers, de naasten. Een ander hoort je zingen en jij beurt die ander op met inhoud en beweging. Soms is die ander stil, bijvoorbeeld om dat hij niet graag zingt, of niet mee wil maken of geloven kan wat er staat, dan zing je haar of hem niettemin toe. Trouwens, je luistert ook naar het zingen van de ander, bijvoorbeeld om de wijs goed te houden en niet uit de toon en de aard van het lied te vallen. De ander zingt jou ook toe.
 - (3) Tot jezelf. Je hoort jezelf zingen. Je zingt ook wel: 'ziel, gij zijt geboren tot, zingen voor de Heer uw God' (*Liedboek* 146:1). Dan ben je zingzeggend met je ziel aan de praat, iemand in je om zelfs Gij of U tegen te zeggen. Je vermaant jezelf en pept jezelf op om op de toonhoogte van Gods aanbod van liefde en recht te blijven.
11. *Woord en toon*, tekst en melodie horen zonder meer samen. Je bent in het kerklied bezig zingend te geloven en zingzegt je gezongen geloof. Het gaat om beleving en inhoud. Het is een performatieve acte: wat het zegt, zingt, realiseert het lied. 'Heer ontferm u.' 'Dank U voor deze nieuwe morgen'. Het gebeurt. Zingen kan zelfs 'het morgenrood willen wekken' inhouden, een nieuwe dag, een fris begin, Pasen. (Zie Psalm 57:8,9; Psalm 108: 2,3).
 12. Op de vraag 'waar denk je aan' tijdens het zingen van 836 komen verschillende *reacties*. 'De melodie houdt me te bezig, om al te begrijpen wat ik zing. Die is ook anders dan we gewend zijn. Waarom de melodie van Parry? (Raakt goed aan de betekenis). Is er wel gelet op de kracht van de melodie en hoe de melodie let op de woorden? De toon en de melodie volgen de betekenis van de woorden. Iemand was bij de zee van Tiberias geweest en herinnerde zich even weer die plaats als een vredige plek. Weer een ander herinnert zich haar deelname aan de Methodistenkerk in Engeland. Hoe dan ook, duidelijk wordt dat elke individuele zanger wel beelden krijgt, herinneringen, taal, gedachten, en gevoelens van instemming of afwijzing, of van alles daar tussen in.
 13. *Wat lied 836 betreft*: (1) Het is een lied van de Quakers. To 'Quake' betekent schudden. Aanvankelijk maakten Quakers in hun bijeenkomsten lijfelijk schuddende bewegingen, maar in de 19^e eeuw gaat het bij de Quakers vooral om de stilte en om de Geest als een stille stem in het hart, meer gelijkend op Elia, voor wie op de Karmel na aardbeving, vuur, storm, God in de stilte aanwezig komt. Er klinkt uit de melodie een atmosfeer op van stilte en kalmte (tegen spanning en stress).
 (2) De dichter heeft een lang en kritisch gedicht gemaakt over de Derwish, die hun geloof met heftige bewegingen uiten, alsof ze uit hun dak gaan en de geest hen in *extase* moet brengen. Whittier (1807-1892), de dichter, wijst dat af en maakt dan tenslotte als toegift nog een beknopt gedicht over hoe hij zelf denkt en gelooft. Het in de Engelse wereld beroemde 'O Lord and Father of mankind'. Hij ziet als het ware de langdurige stilte ('the silence of eternity') en aandacht van een godsdienstige samenkomst van Quakers voor zich en verbindt die met beelden uit de Bijbel. Er is in de kringen van Quakers onthouding, rustige design, gezond, elementair voedsel en een sterk streven naar vrede te vinden.

(3) In de Engelse tekst staat niet 'vergeef ons onze schuld', maar 'forgive our foolish ways'. Gedacht wordt onder meer aan de *dwaze manieren* om in extase te raken, buiten jezelf.

(4) Nu is het wel zo dat zingen je in relaties brengt en je buiten jezelf plaatst, je zingt eigenlijk dat je je geestelijk richt op de ander en op de Ander, op Gods Rijk van liefde, gerechtigheid en vrede. Je zingt jezelf met je geloof in God in in een andere overmacht, die van de vrede van de 'dear Lord and Father of mankind'. Van de mensheid: je universaliseert jezelf als je bewust meezingt. Je wordt hoogst persoonlijk participant van iets, dat veel groter is dan jezelf. In die zin brengt de Geest je buiten jezelf. In een extase, een positie buiten je. Je hebt niet genoeg aan jezelf, hoe goed je het ook met jezelf getroffen hebt.

1. Dear Lord and Father of mankind,
forgive our foolish ways;
reclothe us in our rightful mind,
in purer lives thy service find,
in deeper reverence, praise.
2. In simple trust like theirs who heard,
beside the Syrian sea,
the gracious calling of the Lord,
let us, like them, without a word,
rise up and follow thee.
3. O sabbath rest by Galilee,
O calm of hills above,
where Jesus knelt to share with thee
the silence of eternity,
interpreted by love!
4. Drop thy still dews of quietness,
till all our strivings cease;
take from our souls the strain and stress,
and let our ordered lives confess
the beauty of thy peace.
5. Breathe through the heats of our desire
thy coolness and thy balm;
let sense be dumb, let flesh retire;
speak through the earthquake, wind, and fire,
O still, small voice of calm.

14. *De geest en de Geest* (1) Een lied communiceert in die zin dat het raakt aan de zintuigen en onze geest activeert tot gedachten, gevoelens, beelden, herinneringen en dat, naar mate de betrokkenheid groter is, het besef er kan zijn dat de communicatie deel geeft aan de alternatieve wereld van Gods Geest.

(2) 836 spreekt van roepstem, van stille *stem* in het hart, van een innerlijk bewustzijn, gericht op Gods vrede. De Geest zet ons zelf (hart, ziel, verstand, kracht) aan om te

verstaan en maakt ons vrij van houdingen die tegen de negatieve, verwarrende krachten van de tohu wabohu aanliggen ('geen hartstocht ons verwart.')

(3) De *Geest bemiddelt* tussen de eigen persoonlijke of gemeenschappelijke situatie en de ultieme liefde, gerechtigheid en vrijheid. De Geest verbindt en maakt ook dat de troost nooit alleen maar particulier blijft.

15. We spreken over de kracht van zingen. Augustinus is dol op zingen, maar wil graag de inhoud laten spreken. Het gaat om zowel het gezongene als het zingen. Niet om een van beide alleen. Zo zegt hij in de *Confessiones*:
Zo schommel ik heen en weer tussen het gevaar voor de zinnelijke lust en de ervaring van de heilzame werking. En eigenlijk hel ik ertoe over – zonder nu een onherroepelijke uitspraak te willen doen – de gewoonte van het zingen in de kerk goed te keuren: door de streling van de oren kan dan een zwakkere geest opwaarts stijgen tot een vrome stemming. Desondanks, wanneer het mij overkomt dat ik meer geroerd word door het zingen dan door het gezongene, dan belijd ik dat ik een strafwaardige zonde bega: in dat geval zou ik liever niet hebben horen zingen. (*Confessiones*, X,50)

Dit geestelijk voorbehoud tegen kerkmuziek als een manier van doen die meer geestdrift dan inhoud bewerkt, meer gevoel dan reflectie en als richting in de kerkgeschiedenis terug te vinden is, bijvoorbeeld bij Zwingli (kon componeren!) en bij het bezwaar tegen orgels in de periode na de reformatie, of tegen bands in de kerk, en tegen emocultuur. De orgels zijn er toch gekomen, vaak op instigatie van de overheden.

16. *Over de verhouding Geest en Woord*. Eigenlijk proberen we te ontdekken hoe God zich te kennen geeft aan onze geest, ons gevoel en ons verstand. De grondgedachte is: God is God en de mens is de mens: God is uiteindelijk alleen door God te kennen. Dat betekent dat ons spreken dus nooit God definitief kan vastleggen. We zoeken steeds opnieuw naar woorden, metaforen, verhalen, liederen, die naar God verwijzen en naar herinneringen aan God in de Bijbel en naar ervaringen met God in het huidige leven. We spreken dan van openbaring als een ontmoetingsgebeuren. Revelatio zegt het Latijn: onthulling, ontdekking van een geheimenis. Iets van God komt onze werkelijkheid binnen, breekt in. En omdat het een ontmoetingsgebeuren is, kunnen we niet zeggen: wat er geschiedt is God alleen, of enkel en alleen de mens. Er gebeurt iets tussen een zingend mens die God als 'Lord and Father of mankind' aanspreekt en de onuitputtelijke liefde en gerechtigheid van God. Zonder dat het een enkel tot het ander te herleiden is. God, mogen we geloven, deelt onze werkelijkheid, ook de werkelijkheid van onze geest. Iets dat groter is dan ons hart zet ons in de ruimte. God maakt die ontmoeting mogelijk. Van ons wordt gevraagd om bewust en aandachtig Gods liefde of kracht waar te nemen, te erkennen, er op in te gaan, maar dat kunnen of willen mensen niet altijd. Bijvoorbeeld omdat we toch ook wel vervreemd zijn geraakt van een heilzame werking en tegenwoordigheid van Gods liefde voor ons. Daarom bidden we ook om verheldering door de heilige Geest. Illuminatio, verlichting. Het verlangen wordt uitgesproken dat Gods Geest wil ademen in onze mentaliteit van verstaan en niet verstaan. God moet kennelijk niet alleen onder ons komen wonen (openbaring), maar ook onze ogen openen om Gods

presentie gewaar te worden (verheldering). Aanwezigheid in gebeurtenissen, godsdienstige praktijken, in Christus, in het vleesgeworden Woord.

17. Onze vraag naar onze geest en de Geest is dus op zijn minst een communicatieprobleem. In die dingen steekt communicatie (er is taal in het geding, er worden woorden gebruikt). We noemen die communicatie van God, 'Spreken', 'Woord'. Er klinkt in die goddelijke toenaderingen een roepstem door, een appèl om goed te leren leven, er naar te handelen. En in dat gehoor geven is het eigenlijk ook weer de Geest die doet verstaan en ons bestaan zo verandert dat het zodanig afgestemd is dat we God kunnen ontmoeten en navolgen. Dat is het wonder van het geloof: dat we God toevertrouwen dat Hij is, spreekt en werkzaam tegenwoordig is. En ons inspireert om barmhartigheid en gerechtigheid te integreren in ons leven. En ons motiveert om ons in onze specifieke situatie ontlast te weten van schuld en van onze duizend en een vrezes. In staat gesteld het kwaad in ons en rond om ons in te dammen. Er gaat een intrinsieke kracht uit van het noemen van de Naam. En kennelijk werkt dat.
18. Alleen uit zijn op 'Geest, die waait waarheen Hij wil' zou kunnen leiden tot een vorm van absolute geestdrijverij. Alleen uit zijn op het 'Woord' zou kunnen leiden tot een gedreven verabsoluteerde vorm van fundamentalisme.
19. Dat het zo waar is als wat, dat de Geest in onze geest werkt, is een soort van *intuïtieve zekerheid*. Absoluut zeker worden we nooit. Het werken van de Geest is hoop dat het waar wordt, een geloof dat het vertrouwt, een liefde die er naar handelt. Zou het absoluut zeker zijn dan zouden we zelf de Geest hebben en zijn en ons beroemen op ons geloof. We moeten evenwel de dynamiek van de Geest en van het Woord steeds weer zoeken en doen die zoektocht eigenlijk ook bewust in een kerkdienst. Het voorbehoud tegen absolute waarheid is ook de reden dat Noordmans zegt dat 'Woord en Geest' los liggen in het leven. Ze moeten gezocht en niet worden vastgelegd of verabsoluteerd. Woord (en dat zijn niet alleen talige dingen, maar in principe vele zaken die aanspreken, zoals ook vriendelijkheid, een verrassend gebaar van aandacht en liefde, kunst en zo meer dat aanspreekt) en Geest (dat is niet alleen een goed gevoel) vragen om openheid en zoeken van een oriëntatie op nieuw leven.
20. 'Het Woord is vleesgeworden en heeft onder ons gewoond' kan slaan op de Wijsheid. Dat is de Sophia. Wellicht is het Woord ook in deze zin doortrokken van Gods Geest. In het deuterokanonieke boek Wijsheid krijgt de Wijsheid ('Woord') zelfs persoonachtige trekken, als het ware om verabsoluteren en vastpinnen op één betekenis te voorkomen. Het persoonachtig spreken evoceert namelijk de vrijheid en het geheimenis van de persoon, die je niet totaal kunt vastpinnen op wie deze is dat jij denkt en schept de mogelijkheid van relaties als tussen vrienden, leerlingen of met kinderen als relatieaanduiding voor de betrekking tot God: Abraham is vriend van God, wij zijn kinderen van God volgens de Geest, Jezus roept zijn kerk tot leerlingenschap. Je kunt het Koninkrijk van God ontvangen als een kind, dat wil zeggen op de wijze van een spontaan kind, maar je kunt het zeker ook zo opvatten dat het Koninkrijk een kind is dat je ontvangt alsof het een kind is, dat op je rekt en je vertrouwt.

Al wat verborgen en al wat zichtbaar is heb ik leren kennen. Want de wijsheid, de maakster van alles, heeft mij onderricht. In haar immers is een geest, die verstandig is, heilig, enig, veelzijdig, subtiel, beweeglijk, doordringend, smetteloos, helder, onkwetsbaar, bedacht op het goede, scherpzinnig, onweerstaanbaar, weldadig, menslievend, standvastig, onwankelbaar, onbekommerd, alles vermogend, alles overziende, alle geesten doordringend, hoe verstandig, zuiver en subtiel ze ook zijn. Want de wijsheid is beweeglijker dan alle beweging, zij doordringt en doortrekt alles door de kracht van haar zuiverheid. Want zij is de ademtocht van Gods kracht en de pure afstraling van de heerlijkheid van de Almachtige: daarom wordt ze niet aangetast door iets dat bezoedeld is. Zij is de afglans van het eeuwig licht. De onbeslagen spiegel van Gods werkzaamheid en het beeld van zijn goedheid. Hoewel ze één is, vermag ze alles; hoewel ze zichzelf blijft, vernieuwt zij alles, van geslacht tot geslacht treedt zij binnen in heilige zielen en maakt hen tot vrienden van God en tot profeten. (Wijsheid 7: 21-27)

Denk bij dit gedicht over de eigen kracht van de goddelijke wijsheid aan het Johannesevangelie. Het Woord is vleesgeworden en de duisternis heeft het niet gegrepen. En Jezus, de vleesgeworden Wijsheid, noemt zijn leerlingen vrienden en zet zijn leven in voor zijn vrienden (Johannes 15:12vv). Hoe dan ook, de wijsheid wordt niet overmeesterd door het donker en de boosheid.

4. Inzameling der gaven

21. De inzameling der gaven is niet een pauzegebeuren, maar een teken en symbool van je *beschikbaarheid* aan Gods zaak van delen, zorg en aandacht. De Gever van wereld en leven verwacht geven. Ook al doe je maar twee eurocent in de collecte, je laat zien dat je principieel bereid bent iets van je tijd of geld of talent te offeren. (Zie ook *Liedboek* 364, over het offeren van geld en van gebeden).
22. De inzameling, zo blijkt in de reacties, houdt verband met de maaltijd van de Heer. De diaconiecollecte staat centraal als teken van delen met mensen die het nodig hebben, als teken van de onvoorwaardelijke liefde van God voor wie door armoede of nood moeite heeft om het door God bedoelde bestaan vrij te begroeten en te vieren. Even wordt nog ingegaan op het drinken van een oordeel aan tafel. Paulus windt zich er over op dat de rijken de meegebrachte etenswaren al op hebben voordat de armen hebben kunnen komen. De armen mogen dan nog wel even delen in het liturgisch moment van het drinken van de beker van dankzegging na de maaltijd. (1 Korintiërs 11: 33 vv) Zo doen past beslist niet bij God als gever van leven en vergeving. Je voedt dan alleen je zelf en deelt niet, zo luidt het oordeel. Dit is er teken van dat ook de maaltijd van de Heer ('De-ik-wil-met-u-eten-Heiland) een maaltijd is met enkele momenten die de maaltijd ritueel in Gods licht zetten: brood breken en delen en de wijn van het koninkrijk heffen en drinken als dankzegging.
23. We kijken naar de kerstcollecte, 'Geef Licht', georganiseerd door Kerk in Actie. We bezien de manier waarop een wervend verhaaltje ons als potentiële gevers inschat.

Het gaat er niet om dat dit een slecht doel is. Geven dus! Het gaat er om dat we de mogelijke ontmoeting van onze geest en de heilige Geest onderkennen in de vraag om te geven.

De collecte wordt gehouden voor dagcentra in Moldavië. Een van de werfverhaaltjes vertelt van Marilena.

Marilena is nog maar zeven jaar, maar heeft al een hoop ellende meegemaakt in haar jonge leventje. Haar moeder liet haar in de steek toen ze drie jaar was. Ze werd achtergelaten bij haar oma, die erg ziek is en niet eens voor zichzelf kan zorgen. Marilena moest heel snel voor zichzelf leren zorgen. Ze is hierdoor heel vroeg wijs geworden. Ze zorgt voor zichzelf en voor haar oma. Ze maakt het huis schoon, doet de was en kookt voor hen allebei. Het meisje kwam dit jaar voor het eerst naar het dagcentrum. De medewerkers van het centrum waren verbaasd hoe gehoorzaam en ernstig het kleine meisje was. Ze doet al het huiswerk netjes, helpt de staf en bidt erg serieus.

- (1) De eerste reactie is: geven aan dit dagcentrum, een goede zaak en zo luidt ook de laatste reactie! Maar we doen een oefening, zeg maar vanuit Filippienzen 1:9: 'en ik bid dat uw liefde blijft groeien door inzicht en fijnzinnigheid, zodat u kunt onderscheiden waar op het aankomt'. Het ontdekken van de Geest (dat wil zeggen van de krachten van onvoorwaardelijke liefde en gerechtigheid) vraagt om onderscheiding van de geesten. Er bestaan ook ongeesten. Van geweld bijvoorbeeld. Vandaar dat de vraag is gesteld hoe we als gever worden ingeschat. Met de bedoeling in onze zelfreflectie er achter te komen hoe in onze samenleving en cultuur tot geven wordt gestimuleerd.
- (2) In de reacties komt bewondering voor het meisje naar voren. Iemand voelt zich niet als een volwassene bejegend door de tekst van het stukje. Het toont de toon en moraal van een boekje van W.G. van der Hulst. Het meisje is flink, maar wordt ook wel impliciet als zielig naar voren gebracht: 'arm kind, je verdient een dagcentrum', zou je kunnen gaan denken. Het kind wordt tegelijk als gehoorzaam, behulpzaam en heel serieus in het bidden afgeschilderd.
- (3) Goed beschouwd wordt, door de bewoordingen van dit beeld van het meisje, de gever in onze geest ingeschat als iemand die vooral wil geven als iemand zielig is, braaf en gelovig. Het geld komt goed terecht, wordt je geacht te denken. Je wordt allereerst als iemand gezien die pas geeft als succes is verzekerd en je er geen buil aan valt. Dus geef gerust.
- (4) Het is net alsof Kerk in Actie denkt dat het meisje ons geven verdienen moet met zieligheid, gehoorzaamheid, behulpzaamheid en een serieuze gebedspraktijk. Met andere woorden: ons geven is een beloning voor haar manier van doen, die op zich beslist niet fout is of zo, integendeel, maar door de presentatie in de tekst gaat aan geven een prestatie vooraf, die beloond moet worden. Ja, zo gaat dat in onze op loon naar werken gebaseerde economie. Wie goed doet, goed ontmoet. Dat frame beheerst veelal ons geefgedrag. De grote goede-doelen-fondsen worden beheerst door loon naar werken: 'als u geeft, wordt u zelf ook beloond, met een miljoen of een auto'. Met andere woorden: van geven word je beter. Je verdient een mogelijke beloning voor je geefgedrag. Ook dat is een loon naar werken schema. Aangescherpt gezegd: die geest ademt het verhaaltje.

- (5) Als het maar geld oplevert, het geeft niet hoe? Zo kun je denken. Het loon naar werken schema is echter op de keper beschouwd niet het evangelie. We bidden misschien nog wel 'uit genade', niet omdat we het verdiend hebben'. Die formuleringen laten zien hoe we aan de ene kant een loon-naar-werken-schema kennen en benutten ('niet verdiend'), maar aan de andere kant weten we dat God zo niet werkt ('genade'). Zou Zacheüs ooit uit zijn isolement en tot solidariteit met de armen bevrijd zijn als Jezus alleen maar lette op zijn gedrag en moraal? Als een beloning voor de werken van Zacheüs? (Lucas 19) Mag je van 'Kerk en Actie' niet meer verwachten dan dat het een beroep doet op ongelooft in Gods onvoorwaardelijke liefde?
- (6) De onderscheiding der geesten betekent een kritische beoordeling van geefmotieven, en ook een reinigen en uitzuiveren van halfslachtige, soms zelfs valse geefmotieven. De heilige Geest oordeelt en schenkt motiverende krachten in onze geest om goede werken te doen als antwoord op Gods inzet voor wie 'verloren' raakt door armoede. Dat is een gevende liefde die onherleidbaar is. Een stem die aanspreekt en ons plaatst in het krachtenveld van barmhartigheid en die verwijst naar deemoed. Immers, als je geeft, is het gevaar aanwezig dat je je verheft als weldoener boven de ander. Zo asymmetrisch is geven. En dat is niet de bedoeling. Je hebt je naaste gevend lief omdat zij of hij net als jij een gelijkwaardig mens is.
- (7) In geefmotivatie en -gedrag schuilt de ongeest van mogelijke superioriteitsgevoelens, die we mogen onderkennen. We geven omdat we ons willen rechtvaardigen, of ons schuldig voelen omdat we zo weinig kunnen doen. We geven omdat we graag willen belonen. We geven op voorwaarde dat het geld goed terechtkomt en dat het min of meer verdiend is. We geven omdat we ons dan een beter, onafhankelijk mens voelen. Geven lijkt soms één grote ruilcultuur en ruilindustrie te zijn.
- (8) Een collecte langs de deuren probeert ons ook te verleiden tot geven, maar is ten diepste een existentiële vraag aan degene die gevraagd wordt iets te geven en dus om mee te doen in het gedrag dat fundamenteel voor menszijn is. Dat het leven, de adem een Gave is, vraagt om te leven als ontvanger en gever, zonder meer. Je wordt uitgenodigd om een gever te zijn. Iemand die beseft dat het bestaan ten diepste gratuijt is, een geschenk, en geen beloning voor wat voor prestatie ook.